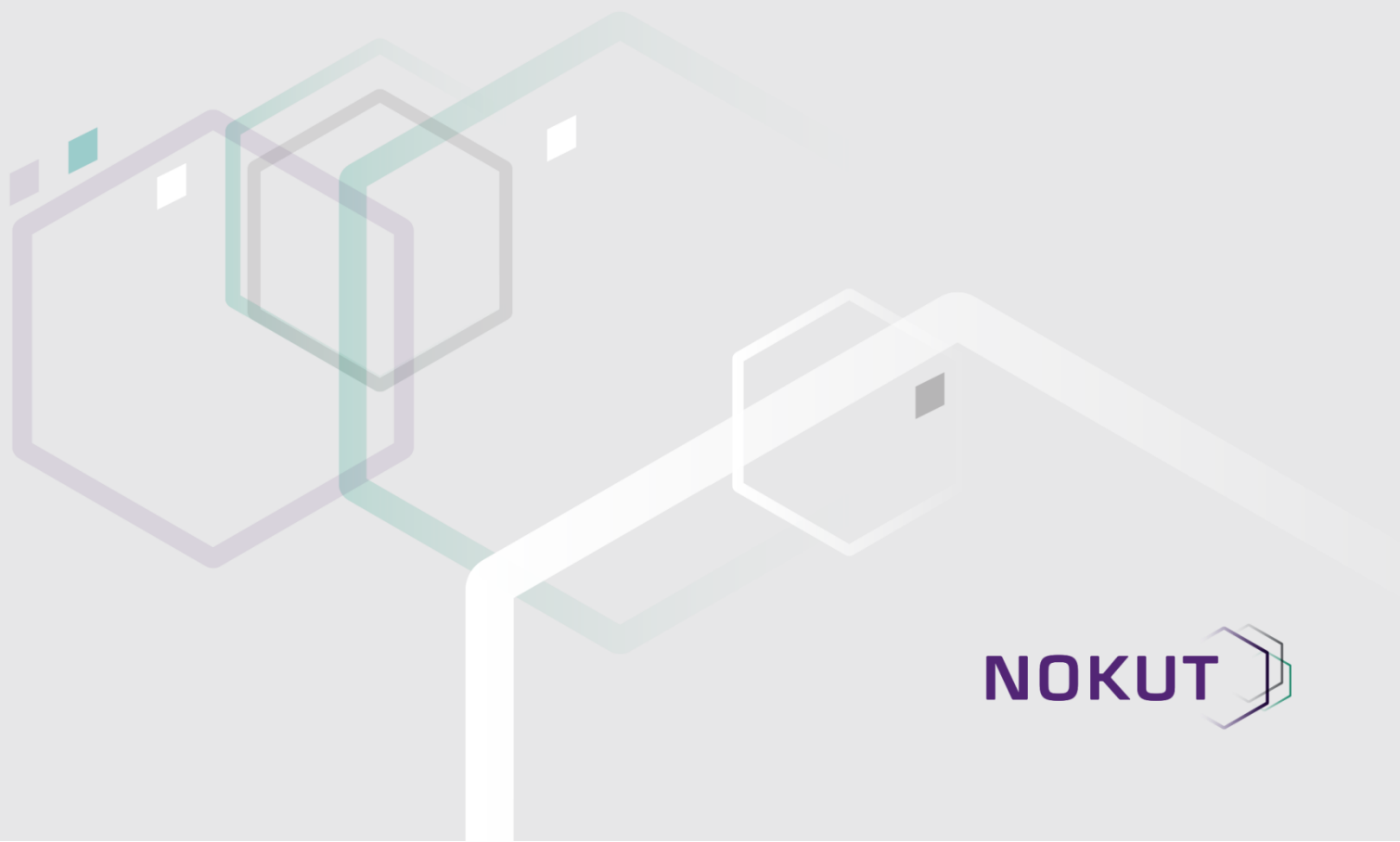

Studiebarometeret: Rapport 6-2019

Studentutveksling: faglighet under press?

Kristoffer F. Øygarden og Pål Bakken

NOKUT

Forord

NOKUT skal gjennom ulike virkemidler bidra til at samfunnet kan ha tillit til kvaliteten i høyere utdanning og fagskoleutdanning. Spørreundersøkelsene våre er en del av en strategiske satsing på å dokumentere tilstanden i sektoren. Studiebarometeret for universitets- og høyskolestudenter har vært gjennomført hvert år siden 2013 og har etablert seg som en viktig nasjonal undersøkelse.

I Stortingsmeldingen «Kultur for kvalitet i høyere utdanning» (Meld.St. 16 (2016–2017)) gis det uttrykk for mer ambisiøse mål for internasjonalisering i høyere utdanning. Signalene fra Kunnskapsdepartementet er at flere studenter skal reise på utveksling, samtidig med at faglig kvalitet i utvekslingen fremholdes som viktig.

NOKUTs studietilsynsforskrift krever at gradsstudier skal ha avtaler for internasjonal studentutveksling og at «... Innholdet i utvekslingen skal være faglig relevant.» I Studiebarometeret 2017 inkluderte NOKUT en rekke spørsmål om internasjonalisering, deriblant et batteri med spørsmål om erfaringene til de studentene som hadde vært på utveksling. På ett spørsmål ble studentene bedt om å angi hvor enig de var i påstanden: «Det er god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme.» Spørsmålet var ment å fange opp i hvilken grad utvekslingsoppholdene var faglig relevante for de studentene som reiste ut. Om lag halvparten av respondentene som besvarte dette spørsmålet, var ikke enige i at det var god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme.

I lys av dette ønsker NOKUT å undersøke om fagligheten er under press: Kan økt satsing på omfang gå på bekostning av den faglige kvaliteten?

Sammendrag

Svarene på spørsmålene om utveksling i Studiebarometeret 2017 kan tyde på at den faglige relevansen i utveksling er under press. Dette har blitt fulgt opp med en grundigere analyse av dataene fra Studiebarometeret og intervjuer med studenter som har vært på utveksling. Videre har vi undersøkt oppfatninger til faglig og administrativt ansatte som jobber tett med utveksling gjennom intervjuer og en spørreundersøkelse. Den samlede analysen gir ikke grunnlag for å konkludere med at fagligheten er svak. Vi presenterer hovedmomentene som støtter opp om denne konklusjonen under. Vi ser imidlertid potensielle utfordringer knyttet til organisatoriske og faglige aspekter ved utvekslingen som bør tas høyde for når antallet utvekslingsstudenter skal økes i årene fremover.

Tvetydige begreper

Både blant studenter og faglig ansatte tolkes begrepet «faglig sammenheng» forskjellig. Denne tvetydigheten i begrepsforståelsen gjør det utfordrende å tolke resultatene fra spørsmålet om faglig sammenheng i Studiebarometeret. Videre er det usikkert hvorvidt lav «faglig sammenheng» er ensbetydende med at den «faglige relevansen», som det vises til i NOKUTs studietilsynsforskrift, også er lav.

Faglig utbytte ikke en viktig grunn til at studentene reiser ut

På spørsmål om årsakene til at de reiser på utveksling, var det få studenter som nevnte faglighet og faglig utbytte som motivasjonsfaktorer. De mest vanlige motivasjonsfaktorene som ble løftet frem i intervjuene inkluderte: språk og kultur, personlig utvikling, muligheten til å bli kjent med nye mennesker og det å få et avbrekk fra de vanlige studiene og studiehverdagen. I den grad fagligheten ble nevnt var det i hovedsak i sammenheng med kvaliteten på fagtilbudet og vertsinstitusjonens faglige rykte og i mindre grad knyttet til den faglige sammenhengen med studieprogrammet hjemme.

Faglig relevans sikres hovedsakelig gjennom to kanaler

Den faglige relevansen av utvekslingsoppholdet sikres hovedsakelig gjennom to kanaler: medvirkning fra fagmiljøet i opprettelsen av utvekslingsavtalene og forhåndsgodkjenning av emner i forbindelse med de enkelte utvekslingsoppholdene.

Studenter reiser hovedsakelig ut i valgfagssemester

Mange studenter reiser på utveksling i semester med frie emner. I disse tilfellene må kravene til faglig relevans ses opp mot de tilsvarende kravene som stilles til de frie emnene man eventuelt kunne tatt ved hjemmeinstitusjonen. Kravene til de frie emnenes faglige relevans vil nødvendigvis variere mellom studieprogrammer, institusjoner og gradsnivå – for eksempel er det grunn til å tro at det er noe strengere krav til frie emner på master- enn på bachelorgradsstudier. Kravene til faglig relevans ved utveksling i valgfagssemesteret er likevel relativt begrenset. Det er imidlertid grunn til å tro at fagligheten i utvekslingsavtalene sikres gjennom eksisterende prosedyrer for emnegodkjenninger.

Studentene har egeninteresse av å velge relevante utvekslingsopphold og emner

Studentene som drar på utveksling, velger i stor grad institusjoner og emner som er relevante for studiet sitt. I den grad de ikke velger utveksling til fagmiljøer med sterke koblinger til studieprogrammet hjemme, kan dette være en indikator på at studenten selv ikke prioriterer faglig relevans i utvekslingsoppholdet. Da er det sannsynligvis andre motivasjonsfaktorer som ligger til

grunn, som for eksempel språk og kultur eller avbrekk fra studiehverdagen hjemme. Et spørsmål da er om studentenes valgmuligheter bør begrenses for å sikre et visst minimum av faglig nivå og relevans.

Utfordringen med å ivareta faglig nivå og relevans varierer mellom fagmiljøene

Hvor vanskelig det er å oppnå faglig relevans i utvekslingen henger sammen med en rekke faktorer – også de som institusjonene har mindre kontroll over. Dette inkluderer for eksempel størrelsen på institusjonen, trekk ved selve fagmiljøet og fagfeltet og hvor mange studenter fra et program som velger å reise ut.

Økt mobilitet kan bidra til å sette fagligheten i utvekslingen under press

Det blir trolig vanskeligere å organisere utveksling jo flere på et studieprogram som reiser ut, særlig med henblikk på å sikre relevante utvekslingstilbud til hver enkelt student. Økt mobilitet vil sannsynligvis også vil bidra til økt kompleksitet i utvekslingsavtalene. Det er allerede tids- og ressurskrevende å organisere studentutvekslingen, og økt omfang av utveksling vil nødvendigvis øke den administrative byrden for de ansatte. Økt mobilitet vil også skjerpe eksisterende utfordringer med å finne gode samarbeidspartnere da disse må være villige til å ta imot et økt antall utvekslingsstudenter fra Norge. Derfor kan økt mobilitet bidra til å sette fagligheten i utvekslingen under press, noe som bør tas i betraktning når det økte mobilitetsmålet skal implementeres over de neste årene.

Innhold

1	Bakgrunn	1
2	Formål og problemstillinger	2
3	Metode og utvalg	2
4	Studentenes stemme: faglig sammenheng i utvekslingsoppholdet	4
5	Hvordan jobber institusjonene med utveksling?	8
6	Hovedpunkter fra intervjuene – betraktninger fra studenter og ansatte	10
6.1	To tolkninger av «faglig sammenheng»	10
6.2	Faglig sammenheng – et hovedformål med utveksling?	11
6.3	Fordeler og ulemper med utveksling	12
6.4	Hva sikrer god faglig sammenheng?	13
6.5	Særtrekk ved fagfeltet påvirker hvor vanskelig det er å sikre faglig sammenheng... 15	
6.6	Når i studieløpet skjer utveksling	16
7	Refleksjoner	17
7.1	Hva sier tilsynsforordningen om faglig relevans?	17
7.2	Hvordan tolke resultatene om «faglig sammenheng» i Studiebarometeret?	18
7.3	Faglighet i utvekslingen – utfordringer knyttet til økt mobilitet?	19
7.4	Valgemner og utveksling – hvilke krav kan vi stille til faglig relevans?	20
7.5	Studentenes valgfrihet – en utfordring for faglig relevans?	21
7.6	Faglig relevans prioriteres av ansatte, tross alt?	21
8	Er faglighet i utveksling under press?	23
	Referanser	25

1 Bakgrunn

I Stortingsmeldingen «Kultur for kvalitet i høyere utdanning» (Kunnskapsdepartementet 2017) gis det uttrykk for mer ambisiøse mål for internasjonalisering i høyere utdanning. Blant annet skal 20 prosent av studentene som fullfører en grad, ha hatt studieopphold i utlandet, i tråd med Norges forpliktelser gjennom Bolognaprosessen. Stortingsmeldingen går lengre enn dette og antyder at enda flere av studentene bør dra på utveksling: «På lengre sikt er ambisjonen at halvparten av dem som avlegger en grad i norsk høyere utdanning, skal ha et studieopphold i utlandet. Samtidig må den faglige kvaliteten på utvekslingsoppholdet sikres.» Her vektlegges altså både omfang og faglig kvalitet.¹

NOKUTs studietilsynsforskrift² krever at gradsstudier skal ha avtaler for internasjonal studentutveksling og at «... Innholdet i utvekslingen skal være faglig relevant.» I merknaden til forskriften står det at «... relevansen av utvekslingsoppholdet er sikret av studietilbudets fagmiljø.» Altså skal det enkelte studietilbudets fagmiljø sikre at utvekslingsoppholdene er faglig relevante. I NOKUTs søkerveiledning poengteres det imidlertid at så lenge utvekslingsavtalene er faglig relevante, kan de være på institusjons-/fakultets-/institutt-nivå eller lignende.

På bakgrunn av fokuset på internasjonalisering fra blant andre Kunnskapsdepartementet, så vel som innspill fra enkelte høyskoler og universiteter, inkluderte NOKUT en rekke spørsmål om internasjonalisering i Studiebarometeret 2017.

Vi innførte blant annet et batteri med spørsmål om erfaringene til de studentene som hadde vært på utveksling. På ett spørsmål ble studentene bedt om å angi hvor enig de var i påstanden: «Det er god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme.» Hovedformålet med spørsmålet var å fange opp i hvilken grad utvekslingsoppholdene var faglig relevante for de studentene som reiste ut. Spørsmålet om faglig sammenheng på utvekslingsoppholdet hadde en noe lavere snittscore enn de andre spørsmålene i batteriet «erfaringer med studentutvekslingen» og en forholdsvis lav score i Studiebarometer-sammenheng. Om lag halvparten av respondentene som hadde vært på utveksling og som besvarte dette spørsmålet, var *ikke enige* i at det var god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme. Bak de nasjonale tallene finner vi stor variasjon på studieprogramnivå: På om lag halvparten av studieprogrammene gir studentene en lavere score enn det nasjonale snittet.

På bakgrunn av fokuset på omfang av og kvalitet i utveksling, samt at et ikke ubetydelig mindretall av respondentene i Studiebarometeret oppgir at den faglige sammenhengen ikke er god, ønsker NOKUT å undersøke forståelsen av begrepet «faglig sammenheng», se nærmere på hva som ligger bak tallene fra Studiebarometeret og undersøke hvordan institusjonene sikrer faglig sammenheng i utvekslingsavtalene.³

---

¹ Meldingens fokus på utveksling innebærer ikke noe nytt: Allerede i 2001, i Stortingsmeldingen «Gjør din plikt - Krev din rett Kvalitetsreform av høyere utdanning» (Kunnskapsdepartementet (2011)), legges det vekt på studentutveksling som viktig for kvalitetsheving. I meldingen kommer det også frem et ønske om et større omfang av utveksling.

² <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-02-07-137>

³ Andre relevante prosjekter for arbeidet med å belyse studentutveksling er NIFUs prosjekt «International student mobility: drivers, patterns and impacts (MOBILITY)». NIFU skal blant annet undersøke forutsetninger for, og virkninger av, studentmobilitet inn og ut av Norge. I tillegg har Diku, gjennom to rapporter (Diku, 2019a og Diku 2019b) beskrevet hvordan institusjonene arbeider med andre virkemidler enn studentutveksling innen det rammeverket som Erasmus+ utgjør. Diku har også kartlagt omfanget av deltakelsen i Erasmus+. Disse rapportene har fungert som nyttig bakgrunnsinformasjon for NOKUTs arbeid.

Signalene fra Kunnskapsdepartementet er altså at flere studenter skal reise på utveksling, samtidig med at faglig kvalitet i utvekslingen fremholdes som viktig. Gjennom studietilsynsforskriften krever også NOKUT at utvekslingen skal være faglig relevant. I lys av dette, samt resultatene fra Studiebarometeret, ønsker NOKUT å undersøke om fagligheten er under press: Kan en økt satsing på omfang gå på bekostning av den faglige kvaliteten i utvekslingen (eller i studieprogrammet som helhet)?

2 Formål og problemstillinger

Et formål med notatet er å undersøke nærmere hva som ligger bak de forholdsvis lave scorene i Studiebarometeret 2017 på faglig sammenheng i utvekslingen. Et annet formål er å belyse hvordan institusjonene jobber med utveksling, og om dette har betydning for den faglige sammenhengen.

Notatet løfter fram problemstillinger knyttet til utveksling og faglig sammenheng og peker på elementer som bør tas i betraktning når «faglig sammenheng» skal tolkes og når institusjonene skal arbeide med å sikre god faglig sammenheng i utvekslingen.

Som beskrevet ovenfor, ønsker Kunnskapsdepartementet både større omfang av og høy kvalitet i utvekslingen. Hovedproblemstilling i notatet er derfor om disse to styringssignalene enkelt lar seg forene: kan man få til begge deler? Er fagligheten i utvekslingen under press?

Vi belyser disse problemstillingene ved å undersøke hvordan norske universiteter og høyskoler organiserer og kvalitetssikrer utvekslingsarbeidet. Har måten arbeidet organiseres på betydning for den faglige sammenhengen mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme? Er den forholdsvis lave scoren i Studiebarometeret et uttrykk for en kvalitetsutfordring i utvekslingen? Hva legger studentene og de de ansatte i begrepet «faglig sammenheng»? Hvor viktig mener studentene og de ansatte ved institusjonene det er med faglig sammenheng i utvekslingen?

3 Metode og utvalg

Data fra Studiebarometeret og DBH

For å få oversikt over studentenes opplevelse av faglig sammenheng analyserer vi data fra Studiebarometeret. I 2017 inngikk flere spørsmål om studentutveksling, der vi blant annet kartla studentenes opplevelse av faglig sammenheng. Det er verdt å merke seg at Studiebarometeret primært henvender seg til andreårsstudenter, og mange av disse hadde ennå ikke rukket å være på utveksling så tidlig i studieløpet. Studiebarometeret gir dermed ikke god nok informasjon om *omfanget* av studentutveksling. For å få bedre informasjon om dette har vi brukt DBH-data.

Dybdeintervjuer

Data fra DBH og Studiebarometeret danner grunnlaget for valg av fagmiljø for dybdeintervjuer med studenter og ansatte. Formålet med intervjuene var å få en bedre forståelse av begrepet «faglig sammenheng»; hvordan tolker studentene og de ansatte begrepet? I tillegg ønsket vi å innhente refleksjoner rundt studentutveksling og kvalitet samt motivasjon for utveksling. Vi ønsket også informasjon om hvordan arbeidet med utveksling foregår på institusjonene.

Vi valgte ut fem fagmiljøer på fire institusjoner: en vitenskapelig høyskole, ett nytt universitet og to gamle universiteter. Noen av disse fagmiljøene tilbyr flere studieprogram. Dermed dekker intervjuene noen flere studieprogram enn fagmiljø. Fagmiljøene ble valgt ut basert på at studentene hadde oppgitt enten en betraktelig høyere eller lavere score på «faglig sammenheng» i Studiebarometeret enn studenter i lignende studieprogram. En forutsetning for at fagmiljøene ble valgt, var at omfanget av studentutveksling (DBH) var stort nok til at de ansattes erfaringsgrunnlag var bredt og til at det ville bli relativt enkelt å finne studenter med utvekslingserfaring som var villige til å la seg intervju. Studentene vi intervjuet hadde ikke nødvendigvis besvart Studiebarometeret i 2017.

De semi-strukturerte intervjuene ble gjennomført separat for studenter og ansatte. Det var fra to til tre studenter til stede i hvert av intervjuene, mens det var fra to til fire ansatte per intervju. Alle studentene hadde utvekslingserfaring. Alle ansatte vi intervjuet arbeider med utveksling. I alle ansattintervjuene var det faglig ansatte til stede, mens det i noen tilfeller i tillegg var med en administrativt ansatt.

NOKUT hadde på forhånd lagt frem formålene med intervjuene og bedt fagmiljøene om å finne studenter, fortrinnsvis fra ulike årskull og med utvekslingserfaringer fra ulike steder, og ansatte som arbeider tett med utveksling. Intervjuene ble gjennomført våren 2019.

Spørreundersøkelse

Vi gjennomførte en spørreundersøkelse blant ansatte på flere institusjoner/fakulteter enn de vi intervjuet. Formålet med undersøkelsen var å få et bredere kunnskapsgrunnlag om hvordan utveksling organiseres samt refleksjoner rundt utveksling og kvalitet enn det dybdeintervjuene kunne gi.

Undersøkelsen ble sendt til 22 fakulteter fordelt på 8 institusjoner. Det kom inn svar fra 15 fakulteter fordelt på 6 institusjoner. En antagelse som lå til grunn for utvalget, var at mye av utvekslingsarbeidet er desentralisert på mange institusjoner, slik at organisering av arbeidet kan variere en del mellom fakultetene. Det var derfor relevant å innhente svar fra flere fakulteter per institusjon. Vi brukte utvekslingsdata fra DBH som bakgrunn for utvalget: Bare fakultet/institusjoner med et relativt stort omfang av utveksling ble kontaktet. Informasjon om undersøkelsen ble sendt til fakultetsledelsen, som igjen videresendte den til aktuelle ansatte. Spørreskjemaet var relativt kort (17 spørsmål) og inneholdt både faktaspørsmål og fritekstfelt om blant annet organiseringen av utvekslingsarbeidet.

Undersøkelsen ble gjennomført våren 2019.

Tradisjonelle universitetsstudier versus profesjonsstudier

Det er verdt å merke seg at spesielt dybdeintervjuene, og i ganske stor grad også spørreundersøkelsen, dekker disiplinfag og/eller tradisjonelle universitetsstudier. Derfor går dette notatet i svært liten grad inn på utveksling i profesjonsstudier og praksisutveksling.

4 Studentenes stemme: faglig sammenheng i utvekslingsoppholdet

Studiebarometeret 2017 inkluderte en rekke spørsmål om internasjonalisering. Formålet med spørsmålene var å undersøke omfanget av ulike former for internasjonalisering, studentenes erfaringer med internasjonalisering og studentenes muligheter for utveksling. Internasjonaliserings-delen inneholdt noen spørsmålsbatterier som kun gikk til studenter som hadde vært på henholdsvis utvekslings- eller andre typer utenlandsopphold, der studentene ble bedt om å svare på spørsmål om erfaringene deres med utvekslingen/utenlandsoppholdet.

Et inngangsspørsmål ble brukt til å presisere hvilket type utenlandsopphold studentene hadde vært på. Tabell 4.1 under viser antall og andel svarende for svaralternativene på spørsmålet: «Er/har du vært på en form for studieopphold utenfor Norge i løpet av din tid som student i høyere utdanning?».

Tabell 4.1: Studenter som har hatt et studieopphold utenfor Norge i løpet av studietiden.

	Antall	Prosent
<i>Studieopphold utenfor Norge</i>		
Nei	22 610	84 %
Ja, på studentutveksling	1 836	7 %
Ja, på feltarbeid, kurs, konferanse eller studietur	1 169	4 %
Ja, på praksisopphold	307	1 %
Ja, annet (spesifiser gjerne):	1 000	4 %
Totalt	26 922	100 %

Blant studentene som svarte på dette spørsmålet oppga 16 prosent (4312 personer) at de hadde vært på en eller annen form for utenlandsopphold og 7 prosent (1836 personer) at de hadde vært på vanlig studentutveksling. Som tidligere nevnt kan ikke Studiebarometeret måle det totale omfanget av utveksling. Tilstandsrapporten for høyere utdanning 2019 (Diku 2019c) viser at 16,2 prosent av alle som fullførte en grad i Norge i 2018 hadde vært på utvekslingsopphold.

Studentene som hadde vært på utveksling fikk et sett med spørsmål om henholdsvis tidspunkt for og lengde på utvekslingsoppholdet samt hvordan oppholdet var organisert. Blant de svarende oppga 55 prosent at de var eller hadde vært på utveksling på samme studieprogram som de nå (da) er registrert på. Flesteparten (71 prosent) svarte at utvekslingsoppholdet varte i 3–6 måneder. Ca. 90 prosent svarte at utvekslingen var organisert gjennom et utvekslingsprogram eller en utvekslingsavtale.

Studentene som svarte at de hadde vært på utveksling, fikk også et eget batteri der de ble bedt om å svare på spørsmål om erfaringene deres med utvekslingsoppholdet. Tabell 4.2 viser gjennomsnittlig svarverdi og antall svarende per spørsmål i dette batteriet.

Tabell 4.2: Erfaringer med utvekslingsoppholdet. Gjennomsnitt og antall svarende. Svaralternativ på en skala fra 1 (ikke enig) til 5 (helt enig).

<i>Hvor enig er du i følgende påstander?</i>	Gj. snitt	Antall svarende
Det er god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme	3,5	1 705
Gjennom utvekslingsoppholdet kunne (kan) jeg studere emner hjemmeinstitusjonen ikke tilbyr	4,1	1 705
Hjemmeinstitusjonen har god praktisk tilrettelegging av utvekslingsoppholdet	3,6	1 698
Vertsinstitusjonen har god praktisk tilrettelegging av utvekslingsoppholdet	3,8	1 715
Jeg opplever (opplevde) god læring ut over det faglige (språk, kultur, etc.)	4,4	1 769
Jeg var (er) godt integrert i det faglige miljøet	3,8	1 757
Jeg var (er) godt integrert i det sosiale miljøet	4,0	1 764
Utvekslingsoppholdet var (er) faglig utfordrende	3,9	1 771
Utvekslingsoppholdet ga meg økt motivasjon for studiene mine	4,1	1 749

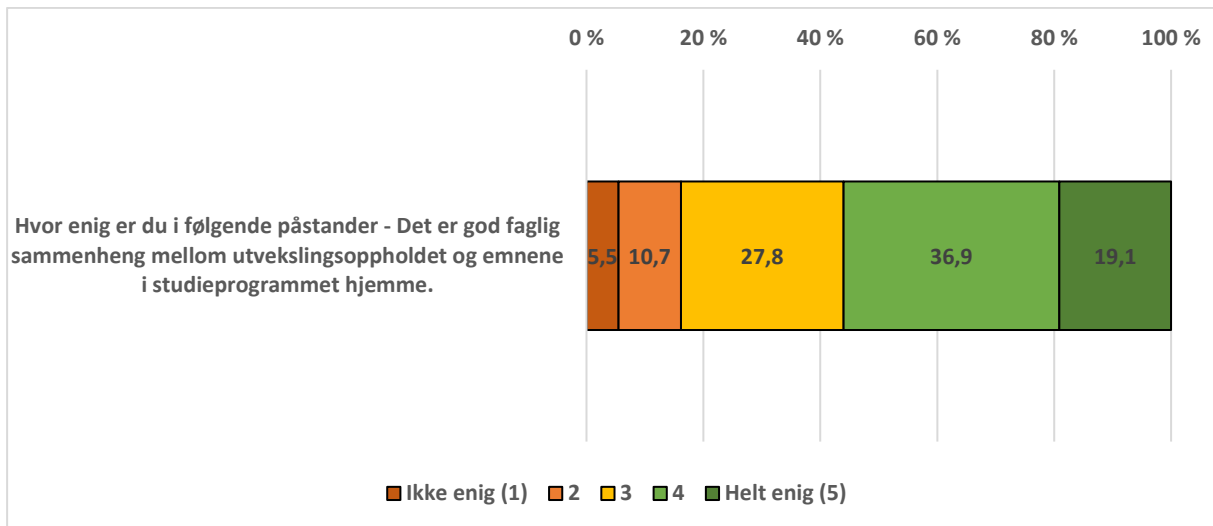
Fra tabell 4.2 ser vi at spørsmålet om god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og studieprogrammet hjemme (uthevet) er det som scorer dårligst i batteriet, med en gjennomsnittscore på 3,5. Dette er lavt sammenlignet med de andre spørsmålene i batteriet og til gjennomsnittsscorer i Studiebarometeret som helhet.

Det at spørsmålet skiller seg ut med lav score, indikerer også at vi ikke ser en «smitte-effekt» på de andre spørsmålene. At studentene vurderer den faglige sammenhengen som lav, ser altså ikke ut til å henge tett sammen med hvordan de vurderer andre aspekt ved utvekslingen, som at oppholdet var faglig utfordrende eller ga økt motivasjon for studiene. Den relativt lave graden av enighet innebærer dermed ikke nødvendigvis *misnøye* blant studentene, men bidrar til usikkerhet rundt hvor viktig faglig sammenheng i utvekslingen er for studentene.

I gjennomgangen av resultatene fra intervjuene og spørreundersøkelsen (i de neste kapitlene) undersøker vi dette nærmere. Først skal vi imidlertid se nærmere på resultatene på spørsmålet om faglig sammenheng, særlig med hensyn til hvordan resultatene fordeler seg på andre spørsmål og bakgrunnsvariabler i Studiebarometeret.

I figurene under har vi fjernet studenter som har svart at de har hatt utveksling med kortere varighet enn 3 måneder og de som oppgir at de har svart om utveksling på et tidligere studieprogram.

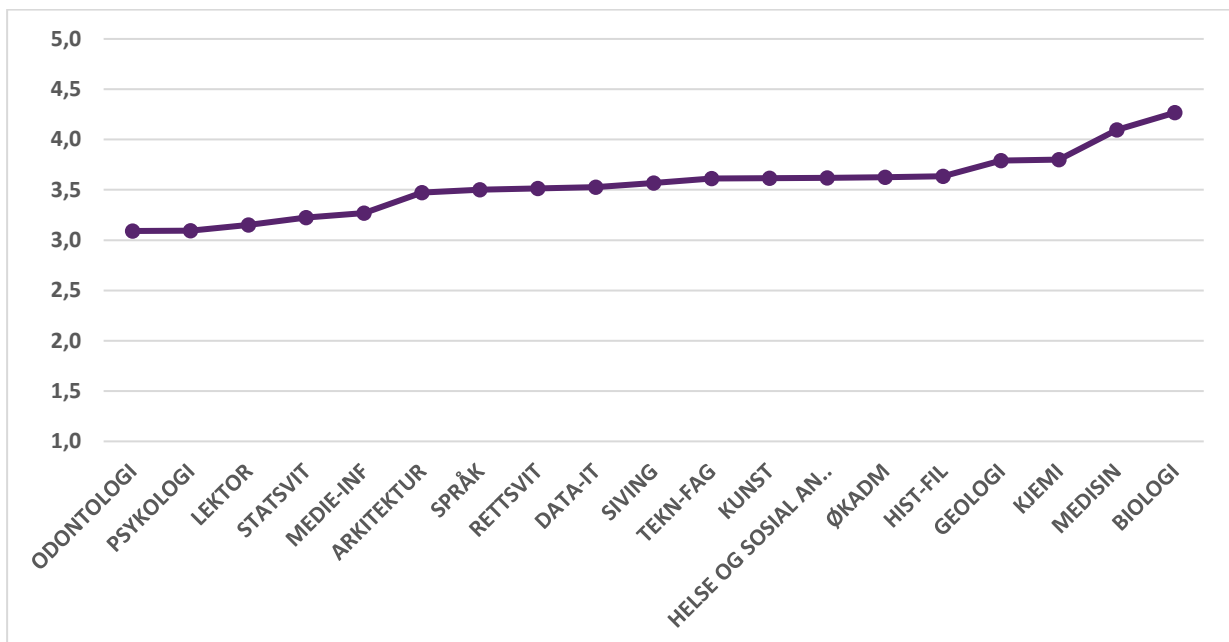
Figur 4.1 viser svarfordelingen på spørsmålet om faglig sammenheng i utvekslingen.

Figur 4.1: Svarfordeling på spørsmålet om faglig sammenheng i utvekslingen (N=1750).

Det er forholdsvis få (16 prosent) som har gitt en lav score på spørsmålet. Over en fjerdedel av de svarende har gitt en nøytral score (3), og dette trekker snittscoren ned. Sammenlignet med svarfordelingen på de andre spørsmålene i batteriet, er det primært andel svar i midtkategorien (3) som skiller seg ut, ved å være klart større. Men også andelen som uttrykker størst enighet (5) avviker ved å være en god del mindre enn på de andre spørsmålene.

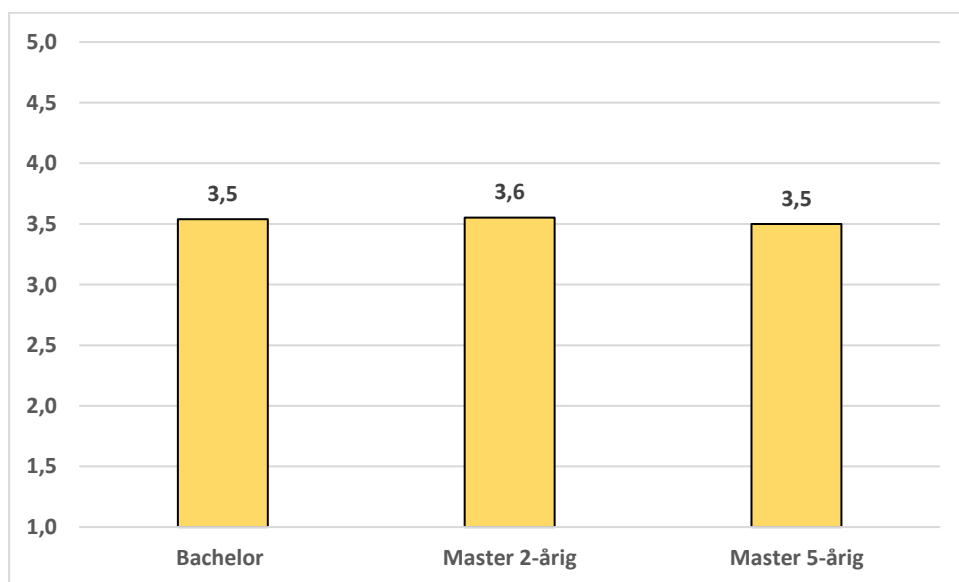
Figur 4.1 viser snittverdien på spørsmålet om faglig sammenheng, fordelt på utdanningstyper. Da det er mange utdanningstyper med få observasjoner, viser vi kun data for utdanningstyper med 10 eller flere svarende på dette spørsmålet.

Figur 4.1: Gjennomsnittsverdi på spørsmålet om faglig sammenheng i utvekslingen, fordelt på utdanningstyper med 10 eller flere svarende.

Figuren viser et begrenset antall datapunkter i og med det var flere utdanningstyper som hadde svært få svarende på dette spørsmålet. I utdanningstypene med nok svarende ser vi imidlertid antydningen til et mønster: Flere av realfagene ligger i den høye enden av skalaen, sammen med realfagstunge medisin.

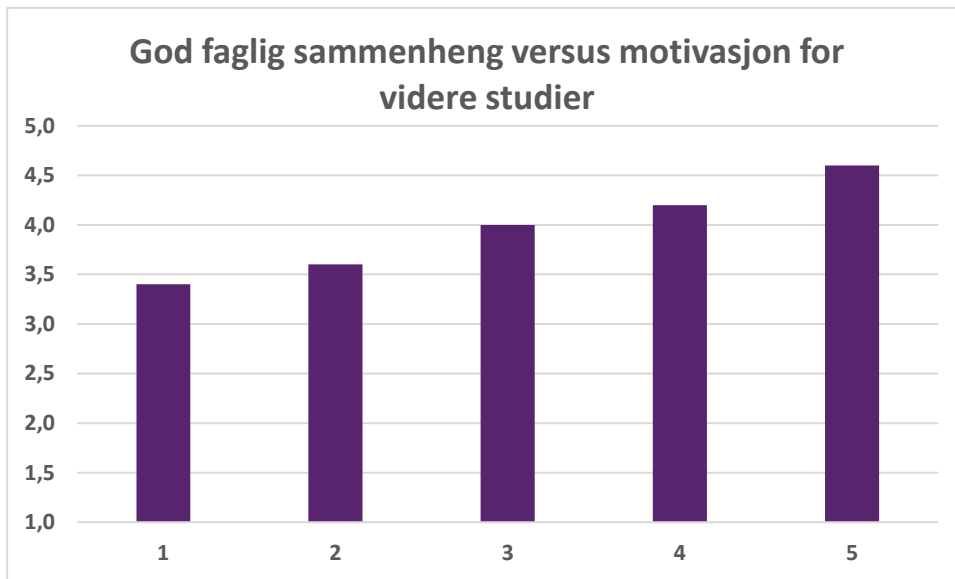
Figur 4.2 viser snittverdiene fordelt på gradsnivå: bachelor, 2-årig master og 5-årig master.

Figur 4.2: Gjennomsnittsverdi på spørsmålet om faglig sammenheng i utvekslingen, fordelt på bachelorgrader, toårige mastergrader og femårige mastergrader.

Det er ingen betydningsfulle forskjeller i snittscoren på tvers av utdanningsnivåene. Dette kan anses som noe overraskende da det kan være grunn til å tro at det var forskjeller i alle fall mellom bachelor- og mastergradsnivået. Senere viser vi at det er argumenter som peker på at den faglige sammenhengen er prioritert høyere i utveksling på mastergrader enn på bachelorgrader (kapittel 7.6). Det er imidlertid også grunn til å tro at ulike tolkninger av begrepet «faglig sammenheng» kan bidra til å dra scoren mot midten og maskere potensiell variasjon – en mulig forklaring på manglende forskjell i score mellom gradsnivåene (kapittel 7.1).

Dersom utvekslingsoppholdet gir økt faglig motivasjon, er det å anse som en positiv side ved utvekslingen. Derfor velger vi også å studere dette forholdet nærmere. I figuren under er det en klar, positiv sammenheng mellom oppfatning av faglig sammenheng og spørsmålet «Utvekslingsoppholdet ga meg økt motivasjon for studiene mine».

Figur 4.4: Sammenheng mellom oppfatning av faglig sammenheng og motivasjon for videre studier.

Figuren angir grad av opplevd faglig sammenheng som kategoriene 1–5: hver søyle representerer studentene som valgte et av disse svaralternativene. For hver av disse svaralternativene (gruppe av studenter) angir søylenes høyde studentgruppens oppfatning av utvekslingsoppholdet ga økt faglig motivasjon.

Jo mer tilfredse studentene er med den faglig sammenheng, jo mer enige er de i at utvekslingsoppholdet ga økt motivasjon. Korrelasjon er 0,31. De som er helt enige (svarer 5) i at det var god faglig sammenheng, gir i gjennomsnitt hele 4,6 på spørsmålet om motivasjon, mens de som ikke er enige (svarer 1 og 2) i gjennomsnitt gir rundt 3,5 på spørsmålet om motivasjon. Strengt tatt kan vi ikke påvise noen kausaleffekt her, men det er rimelig å tro – ut fra spørsmålsformuleringene – at effekten går fra opplevelse av faglig sammenheng til økt motivasjon for studiene.

5 Hvordan jobber institusjonene med utveksling?

Et av formålene med prosjektet er å få et bedre innblikk i hvordan institusjonene jobber organisatorisk med utveksling. Informasjonen vi samlet inn gjennom surveyundersøkelsen til fakultetsansatte, og til en viss grad intervjuene med de utvalgte fagmiljøene, gjør det mulig å foreta noen generelle betraktninger.

Fra surveyundersøkelsen fikk vi resultater fra totalt 15 fakulteter med et forholdsvis høyt antall utreisende studenter, fordelt på 6 institusjoner. Dette gir oss et visst generaliseringspotensiale, om ikke et komplett bilde av sektoren nasjonalt. I det minste gir det oss et forholdsvis bredt innblikk i prosessene og prioriteringene som inngår i opprettelsen og forvaltningen av utvekslingsavtaler ved noen av de største institusjonene i Norge. Fra intervjuene har vi også noe mer detaljert informasjon fra fem fagmiljøer fordelt på fire institusjoner (fakultetene som var dekket i intervjuene ble ikke inkludert i surveyundersøkelsen).

Betraktningene under hentes i hovedsak fra resultatene fra surveyundersøkelsen – informasjon fra intervjuene inkluderes der det er relevant.

Resultatene fra surveyundersøkelsen indikerer at utvekslingsavtaler opprettes og inngås på alle nivå i organisasjonen: en del avtaler gjelder for hele institusjonen og inngås på institusjonsnivå, mens de mer fagspesifikke avtalene gjerne inngås på fakultets- eller instituttnivå. Både surveyen og intervjuene indikerer imidlertid at det varierer mellom institusjonene på hvilke (og hvor mange) nivå avtaleporteføljene ligger. På en institusjon ligger det avtaleporteføljer på både institutt-, fakultets- og institusjonsnivå. På en annen ligger avtaleporteføljen i hovedsak på institusjonsnivå, med noen få unntak. I de fleste tilfeller ser det imidlertid ut til at det ligger avtaler på institusjonsnivå, med variasjon knyttet til hvorvidt man har porteføljer på lavere nivå.

Det er, ikke overraskende, utbredt bruk av brede rammeavtaler (for eksempel Erasmus+), men det forekommer også en del bruk av både bilaterale og individbaserte avtaler. De mer generelle rammeavtalene ser i hovedsak ut til å ligge på institusjonsnivå, med større forekomst av bilaterale og individbaserte avtaler lenger nede i organisasjonshierarkiet.

Mange aktører på institusjonene er involvert i prosessen med å *opprette* avtaler, både faglig og administrativt ansatte på ulike nivåer. I hovedsak er det derimot de administrativt ansatte på institusjonsnivå og ved det enkelte institutt og fakultet som er mest involvert på dette stadiet.

De fleste av respondentene i undersøkelsen oppgir at det er de faglig ansatte på studieprogramnivå som i hovedsak tar *initiativet* til opprettelsen av utvekslingsavtaler, og at disse også ofte er de som finner frem til potensielle samarbeidspartnere. Men en god del av respondentene oppgir at også de administrativt ansatte tar initiativet. I noen tilfeller har internasjonalt kontor ved institusjonen en større rolle, f.eks. som pådriver for opprettelsen av nye avtaler. I en del tilfeller kommer initiativene fra fagmiljøene.

Når det gjelder selve den formelle *fremforhandlingen* og inngåelsen av de enkelte avtalene, gjøres dette i hovedsak av de ansatte på fakultetsadministrasjonen eller på institusjonsadministrasjonen. Det er også administrativt ansatte, enten på fakultets- eller institusjonsnivå, som vedlikeholder avtalene etter de er inngått.

De viktigste faktorene som avgjør hvilke institusjoner det initieres og opprettes avtaler med er *faglig relevans* og *kvalitet*. Nesten alle respondentene brukte begreper som «faglig», «faglig relevans», «nivå» og «kvalitet» og siktet bl.a. til faglig sammenheng mellom studieprogrammene ved hjemmeinstitusjonen og emnene som tilbys i utvekslingen. Utveksling av ansatte og forskningssamarbeid nevnes også av flere som sentrale faktorer for hvilke institusjoner det opprettes avtaler med.

Respondentene oppga at faglig ansatte i stor grad kan påvirke hvilke institusjoner og fagmiljøer det opprettes avtaler med, i hovedsak gjennom å ta initiativ til spesifikke avtaler (som nevnt over), men også gjennom særlig «kjennskap til utenlandske miljø». Denne muligheten til faglig medvirkning i opprettelsen av avtaler nevnes som ett av de sentrale grepene som gjøres for å sikre god faglig sammenheng mellom studieprogrammene hjemme og utvekslingsoppholdet. Et annet viktig verktøy for å sikre faglig sammenheng inkluderer forhåndsgodkjenning av studentenes emner før utreise. I tillegg sikres noe av det faglige ved at ansatte selv reiser ut på utveksling, deltar i forskningssamarbeid eller på andre måter har kjennskap til og kan ta initiativ overfor de aktuelle institusjonene/fagmiljøene

i forkant. Det nevnes også at samarbeid og forbindelser mellom administrativt ansatte, fagfolk og internasjonal enhet på de aktuelle institusjonene bidrar til å sikre den faglige sammenhengen i oppholdet.

De faglig og administrativt ansatte er også tydelige på at det finnes klare strategier bak utvekslingsavtalene, og at disse finnes på flere nivåer (institusjon, fakultet, institutt, etc.). Strategiene er naturligvis noe forskjellig avhengig av nivå – strategiene er for eksempel mer fagspesifikke jo lenger ned i institusjonsstrukturen de ligger.

Studentenes grad av frihet når det gjelder valg av emner, varierer mellom studieprogrammene på alle institusjonene. Mange av respondentene fremhever at variasjonen i frihet i valg av emner er stor mellom de ulike utvekslingsavtalene. De påpeker imidlertid at det er en grunnleggende forutsetning at emnene som velges er på rett nivå og at de forhåndsgodkjennes. Fra intervjuene er det også et inntrykk at det varierer mellom studieprogrammene i hvilken grad studentene har valgfrihet med tanke på *tidspunktet* for utveksling – noen programmer legger opp til utveksling i ett spesifikt semester/år, mens andre tillater studentene å velge mellom to eller flere semestre/år.

6 Hovedpunkter fra intervjuene – betraktninger fra studenter og ansatte

I dette kapittelet tar vi for oss noen av de mest sentrale hovedpunktene og betraktningene fra intervjuene. Poengene under drar i hovedsak veksel på uttalelsene fra studentene og de faglig og administrativt ansatte samt noen av de overordnede tendensene vi så på tvers av fagmiljøene vi intervjuet. Vi drar også inn momenter fra surveyundersøkelsen der det er relevant.

6.1 To tolkninger av «faglig sammenheng»

Intervjuobjektene ble valgt ut på grunnlag av følgende spørsmål i Studiebarometeret 2017: «Hvor enig er du i følgende påstander: Det er god faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og emnene i studieprogrammet hjemme.» Med utgangspunkt i studieprogram med henholdsvis høy og lav snittscore på spørsmålet og et forholdsvis høyt antall studenter på utveksling, intervjuet vi både studenter som hadde vært på utveksling og faglig og administrativt ansatte som jobber tett med utveksling.

Allerede tidlig i intervjuene ble det tydelig at verken studentene eller de faglig og administrativt ansatte nødvendigvis tolket begrepet «faglig sammenheng» på samme måte. I hovedsak fremstod det som om det ligger to separate tolkninger til grunn: en hvor «faglig sammenheng» forstås som at det *komplementerer* fagtilbudet hjemme, og en hvor det forstås som mer eller mindre *tilsvarende* dette fagtilbudet. De to tolkningene av faglig sammenheng fantes innad i intervjugruppene både blant studentene og blant de ansatte.

Når faglig sammenheng ses på som *komplementerende*, nevnes det blant annet at fagtilbudet i utvekslingen inkluderer emner man ikke kunne tatt hjemme, men som fortsatt er *faglig relevante* for studieprogrammet (uten at det nødvendigvis spesifiseres hva som menes med relevans) og som dermed supplerer studieprogrammets tilbud. *Komplementerende* emner kan være både innenfor

samme fagfelt (f.eks. modellering og simulering for kybernetikkstudenter) eller et annet fagfelt (f.eks. økonomi, språk eller prosjektstyring for ingeniørstudenter). Når faglig sammenheng ses på som *tilsvarende*, handler det i større grad om at man kan få omtrent, men ikke nødvendigvis nøyaktig, det samme faglige innholdet i utvekslingen som man kunne fått hjemme, både når det gjelder obligatoriske og valgfrie emner.

Det er også verdt å nevne at studenter fra *samme studieprogram* tidvis tolket spørsmålet forskjellig. I noen tilfeller tolket en og samme student begrepet som både komplementerende og tilsvarende. Dette understreker at begrepet oppfattes som tvetydig når det er brukt i forbindelse med utvekslingsopphold.

Hvordan begrepet tolkes bør imidlertid også sees i sammenheng med gradsnivå og studieplan på det enkelte program. Når ansatte i ett av fagmiljøene ble spurt om hva de la i begrepet «faglig sammenheng», var de tydelige på at begge tolkningene over var riktige, men at de gjaldt i forskjellige situasjoner: Studieprogrammene varierer i hvilken grad utvekslingen er lagt til semestre/perioder i studieplanen med kun valgemner, eller perioder med både obligatoriske og valgfrie emner – de ansatte poengterte at «faglig sammenheng» bør tolkes som *komplementerende* når studentene tar valgemner i utvekslingsoppholdet, og som *direkte tilsvarende* når de tar emner som er obligatoriske i studieløpet. Det er også verdt å nevne at av de fem fagmiljøene vi intervjuet, var det kun ett som konsekvent la opp til at studentene skulle ta obligatoriske emner under utvekslingsoppholdet. På studieprogrammet dette miljøet forvaltet var studentene tydelige på at de tolket «faglig sammenheng» som hovedsakelig direkte tilsvarende, noe som stemmer godt overens med de ansattes betraktninger.

Det er dermed tydelig at studentene legger ulike ting i begrepet faglig sammenheng, og at dette kan ha en viss sammenheng med når studentene reiser på utveksling. Denne tvetydigheten bidrar blant annet til en viss usikkerhet i tolkningen av resultatene fra Studiebarometeret på spørsmålet om faglig sammenheng – vi diskuterer ev. konsekvenser av dette nærmere i kapittel 7.

6.2 Faglig sammenheng – et hovedformål med utveksling?

I hvilken grad anser studentene og de ansatte ved studieprogrammene faglig sammenheng med studieprogrammet hjemme som et sentralt aspekt av utvekslingen?

I intervjuene med studentene spurte vi om deres motivasjoner for å reise på utveksling – med det implisitte formålet å avdekke i hvilken grad faglig sammenheng var en sentral del av motivasjonsgrunnlaget. I intervjuene med de ansatte spurte vi hva de mener er hovedformålet med utveksling.

De mest fremtredende årsakene til at studentene valgte å reise på utveksling var i hovedsak av ikke-faglig karakter. De mest vanlige motivasjonsfaktorene som ble løftet frem i intervjuene inkluderte: språk og kultur, personlig utvikling (inkludert selvstendighet, å komme ut av «komfortsonen» og det å «lære å stå på egne ben» i et annet land), muligheten til å møte og bli kjent med nye mennesker og det å få et avbrekk fra de vanlige studiene og studiehverdagen.

Det faglige aspektet av utvekslingen ble vektlagt i mye mindre grad. I den grad fagligheten ble nevnt, var det i hovedsak i sammenheng med kvaliteten på fagtilbudet og vertsinstitusjonens faglige rykte og i mindre grad knyttet til den faglige sammenhengen med studieprogrammet hjemme. Flere studenter, på tvers av intervjugruppene, nevnte imidlertid at det faglige aspektet var en klar *sekundær*

prioritering: en student sa at «fagene er bare noe man må gjøre for å ha en grunn til å være der»; en annen gikk så langt som å fraråde andre å reise på utveksling dersom man anser det faglige utbyttet som sentralt (implisitt at man ville fått bedre faglig utbytte av å bli hjemme).

Studentenes årsaker til å dra på utvekslingsopphold er ikke veldig ulike årsakene norske *helgradsstudenter* i utlandet oppgir som viktige for at de reiste ut. Ifølge en NIFU-rapport fra 2017 er årsakene til å velge studier i utlandet sammensatte. De fleste oppgir at de velger utdanning i utlandet fordi de ønsker seg nye opplevelser (språk, kultur etc.), og mange ønsker seg også en internasjonal karriere (Hovdhaugen, Wiers-Jenssen 2017).

De faglig og administrativt ansatte vektla også i stor grad ikke-faglige aspekter da de ble bedt om å reflektere over hovedformålet med utveksling. Ved siden av å løfte frem språk og kultur, nettverksbygging og personlig utvikling – som studentene også nevnte – pekte ansatte på tvers av fagmiljøene også på viktigheten av internasjonal erfaring opp mot fremtidig karriere, særlig i studieprogram aktuelle for internasjonale jobbmarkeder og næringer. De faglig ansatte vektla imidlertid det faglige aspektet i større grad enn studentene, og særlig ett fagmiljø pekte blant annet på merverdi knyttet til komplementære fag, utvidelse av faglige horisonter og muligheten til å forfølge spesifikke faginteresser. De var imidlertid tydelig på at dette krevde gjennomtenkte strategier fra studentenes side angående hva de ønsker å oppnå med utvekslingen samt tett kvalitetssikring av oppholdet fra hjemmeinstitusjonens side.

Fra surveyundersøkelsen kom det på frem at faglig sammenheng mellom studieprogrammene ved hjemmeinstitusjonen og emnene som tilbys i utvekslingen er en sentral faktor i opprettelsen av avtaler på tvers av institusjoner og fakulteter. Videre ble det bemerket at faglig relevans ble sikret både gjennom medvirkning av fagansatte ved opprettelsen av avtalene og gjennom forhåndsgodkjenning av enkeltemner. Det varierer på tvers av studieprogrammer i hvor stor grad studentene står fritt til å velge emner i utvekslingsoppholdene. Det kom imidlertid tydelig frem at studenter som har utveksling i semester med valgfrie emner naturlig nok har større frihet enn studenter i semester med obligatoriske emner, og at valgfriheten ofte er større i utveksling på bachelor- enn på mastergradsnivå.

Selv om de ansatte ikke vektla faglig sammenheng i utvekslingen i intervjuene, betyr dette imidlertid ikke nødvendigvis at dette aspektet ikke anses som viktig. I kapittel 8.2 gjør vi oss noen refleksjoner rundt hvorfor resultatene fra intervjuene likevel indikerer at fagligheten ser ut til å prioriteres, i alle fall av de ansatte ved institusjonene.

6.3 Fordeler og ulemper med utveksling

Under intervjuene tegnet det seg et mønster i utsagnene fra både studenter og ansatte som indikerte at det er både fordeler og ulemper med utveksling. Særlig når det gjelder faglig utbytte, ble det løftet frem visse potensielle ulemper med utveksling – mens fordelene med utveksling i hovedsak begrenset seg (fra studentenes side) til ikke-faglige utbytter.

Flere informanter ga uttrykk for at man vanskelig kunne si at man får forbedret *faglig kvalitet* på utdanningen ved å reise på utveksling. Noen av studentene hevdet at de hadde fått dårligere faglig utbytte av å reise på utveksling sammenlignet med om de hadde blitt hjemme, blant annet siden det faglige nivået var svakere sammenlignet med studieprogrammet hjemme. Dette poenget ble også løftet frem av de ansatte, som nevnte at man i noen tilfeller får lavere faglig utbytte i utvekslingen, *særlig*

om man kommer fra et sterkt og/eller spesialisert fagmiljø hjemme. Noe paradoksalt vil studenten dermed potensielt få et (relativt) svakere faglig utbytte av utvekslingen jo bedre fagmiljø de kommer fra da det er vanskeligere å finne utveksling som både er relevant og på et tilsvarende nivå. I ett av fagmiljøene nevnte også de ansatte at utveksling kan forringe studiemiljøet hjemme dersom en stor andel av studentene reiser ut. I tillegg ble det hevdet at fakultetene taper penger på utveksling fordi man ikke får støtte for studiepoengproduksjonen til studentene ute. Selv om man får finansiering for hver utvekslede student og for studiepoengproduksjonen til innreisende studenter, veier dette ikke nødvendigvis opp for de tapte midlene. En fagansatt knyttet utfordringene med utveksling mer eksplisitt til KDs mobilitetsmål: Målet med utveksling (som med alle andre tiltak på et studie) er fra de ansattes perspektiv i hovedsak *høyere kvalitet i forskning og/eller undervisning*. Den ansatte påpekte at signalene fra myndighetene rundt målet med internasjonalisering ofte peker i en annen retning, med fokus på internasjonal erfaring, språk og kultur, stifte nye bekjentskaper etc. Dersom bedre forskning og undervisning (derimot) er hovedmålet, er det stor usikkerhet om hvorvidt økt utveksling er et hensiktsmessig verktøy for å oppnå dette – blant annet på grunn av momentene nevnt over. Det ble imidlertid også påpekt at selv om det faglige utbyttet ikke nødvendigvis blir sterkere av at man reiser på utveksling, er det potensielle faglige fordeler med utreise knyttet til muligheten for studentene til å utvide sine faglige horisonter, forfølge spesifikke faginteresser og til å ta emner som komplementerer studietilbudet hjemme.

På den andre siden nevnte de samme studentene som påpekte det potensielt svakere fagutbyttet andre positive, ikke-faglige effekter av utvekslingen. En informant mente han hadde blitt en bedre student, og mer motivert for studiene hjemme, på grunn av avbrekket fra det normale studieløpet. En annen informant mente hun hadde blitt bedre rustet til det framtidige arbeidslivet, blant annet gjennom forbedrede språkevner, relevante kontakter og internasjonal erfaring. I tillegg hadde hun fått et indirekte faglig utbytte gjennom kontakt med potensielle masterveiledere ved vertsinstusjonen.

Usikkerhet om hvorvidt utveksling gir godt faglig utbytte ser også ut til å henge sammen med at faglig sammenheng i mange tilfeller er utfordrende å få til. Utvekslingsarbeidet er både tid- og ressurskrevende per dags dato, og en ytterligere økning i antall utreisende studenter vil med høyst sannsynlighet legge ytterligere press på de ansatte som jobber med dette.

6.4 Hva sikrer god faglig sammenheng?

Hvilke grep gjør institusjonene og fagmiljøene ved de forskjellige institusjonene for å sikre at utdanningene studentene får i utlandet er faglig relevante?

Mer overordnet ser vi fra surveyundersøkelsen at en viss grad av faglig sammenheng uansett sikres gjennom hovedsakelig to kanaler: den ene er medvirkning fra fagmiljøet i opprettelsen av avtalen (for eksempel i utvelgelsen av potensielle samarbeidspartnere); den andre er forhåndsgodkjenning av emner i forbindelse med de enkelte utvekslingsoppholdene. Sånn sett kan fagmiljøene ved institusjonene være med på å sikre faglig sammenheng både under og etter opprettelsen av utvekslingsavtalene. Det bør nevnes at både surveyen og intervjuene som helhet gir inntrykk av en grunnleggende trygghet blant de ansatte om at den faglige kvaliteten og relevansen i utvekslingen er god. Dette henger både sammen med at man samarbeider med utvalgte institusjoner, der man har kvalitetssikret faglig innhold og nivå, og med gode rutiner og ordninger for godkjenning av emner. Dette kan også bidra til å forklare hvorfor faglig sammenheng ikke ble nevnt i stor grad da vi spurte

om hovedformålene med utveksling – faglig relevans ser ut til å ligge som en generell antagelse/selvfølge i bunn når de ansatte snakker om etablering og gjennomføring av utveksling.

Det kan også argumenteres for at *studentene selv* til en viss grad bidrar til å sikre god faglig sammenheng. Selv om de i mange tilfeller vil stå forholdsvis fritt til å velge både de emnene de ønsker og hvilken vertsinstitusjon de skal dra til, innenfor rammene av hva som vil kunne godkjennes, så har de en grunnleggende egeninteresse i å velge emner som er relevante for studieløpet sitt. I tillegg vil de ofte få råd og innspill fra andre studenter på studieprogrammet som allerede har vært på utveksling og som bidrar til at de kan gjøre mer informerte valg.

Fra intervjuene ble det imidlertid tydelig at det varierer hvor i prosessen fagmiljøene tar grep, og hvilke tiltak de benytter, for å sikre den faglige sammenhengen. Dette henger blant annet sammen med størrelsen på institusjonen, hvordan og på hvilket nivå utvekslingsavtalene opprettes og driftes og trekk ved selve fagmiljøene. Hvilke tiltak som fungerer best henger også mest sannsynlig sammen med disse faktorene.

Felles for alle institusjonene vi utførte intervjuer ved, var at studentene hadde mulighet til å velge utvekslingsavtaler tilbudt på *institusjonsnivå*. I disse tilfellene er det sjelden at de enkelte fagmiljøene har vært involvert i selve opprettelsesprosessen selv om det ble nevnt eksempler på avtaler som først har blitt opprettet på institutt- eller fakultetsnivå og senere blitt «løftet opp» til institusjonsnivå og gjort mer allment tilgjengelig. Dermed ser det ut til at *forhåndsgodkjenning av emner* er den viktigste kanalen for sikring av faglig sammenheng på denne typen avtaler – og at hvor gode rutiner og systemer man har for forhåndsgodkjenning i stor grad avgjør hvor god faglig sammenheng man oppnår i det enkelte utvekslingsoppholdet. I denne forbindelsen ble også *veiledning av studentene* nevnt som en viktig faktor for å sikre faglig sammenheng – og at dette er en viktigere faktor jo større valgfrihet studentene har med henhold til vertsinstitusjon og emner. I mange tilfeller består veiledningen av samtaler med en ansatt, men noen fagmiljøer løftet også frem eksempler på andre tiltak for å hjelpe studentene til å ta informerte valg. På ett studieprogram var det lagt opp til at studentforeningen bidro til å informere om utveksling og utvekslingsmuligheter, dele erfaringer fra tidligere utvekslingsstudenter etc. På et annet studieprogram var alle studenter som hadde vært på utveksling, forpliktet til å levere obligatoriske erfaringsnotater i etterkant av oppholdet, og disse ble deretter gjort tilgjengelig for andre studenter gjennom en søkbar database på nett.

I forbindelse med god sikring av faglig sammenheng i forkant og underveis i utveksling var det også tydelig at *personlig engasjement* blant de ansatte er et vesentlig element. Arbeidet ved særlig ett fagmiljø ved en av de større institusjonene illustrerer dette poenget godt. Studieprogrammet benytter seg utelukkende av generelle avtaler på institusjonsnivå, har et høyt faglig nivå og legger opp til utveksling i semester med obligatoriske emner – trekk som tilsynelatende burde komplisere arbeidet med å sikre faglig relevans i utvekslingen (se kap. 7.5). På tross av dette var det tydelig at den faglige sammenhengen i utvekslingsoppholdene oppleves som sterkt, både fra resultatene fra Studiebarometeret og intervjuene med studenter og ansatte. Den faglige sammenhengen ser ut til å sikres gjennom at man prioriterer å bruke mye tid og ressurser på veiledning av studentene med hensyn til fagvalg og emnegodkjenning i forkant. Dette arbeidet er i hovedsak sentrert rundt en fagansatt som går inn og sikrer at *hvert enkelt emne* studentene ønsker å ta innfrir kriteriene man har satt for faglig relevans. Her er også kriteriene forskjellig for valgbare og obligatoriske emner – innholdet i emner som skal erstatte obligatoriske emner må for eksempel overlappes fra 50–100 prosent, mens for valgemnene holder det at veileder tenker at emnet *kunne* tilbys i studieløpet hjemme.

Den faglige sammenhengen i utvekslingen sikres dermed gjennom tydelige kriterier for hvilke emner studentene har mulighet til å ta samt tett kvalitetssikring av enkeltemner av en fagansatt. Det er usikkert om det samme kvalitetsnivået ville kunne oppnås uten det grundige arbeidet lagt ned av denne ene personen.

Sikring av faglig sammenheng gjennom involvering i opprettelsen av avtaler forekommer også, men tilsynelatende i mindre grad. På en av de mindre institusjonene vi intervjuet ble for eksempel alt utvekslingsarbeid organisert sentralt, men her hadde utvekslingsavtalene likevel en tydelig faglig forankring gjennom et sett etableringskriterier utarbeidet av et akademisk råd primært bestående av faglig ansatte. Ved en av de større institusjonene er det etablert et sett med instituttbaserte utvekslingsavtaler (som et supplement til institusjonsbaserte avtaler), der faglig og administrativt ansatte jobbet med kvalitetssikring i både opprettelsen og forvaltningen av avtalene. Her sikret man den faglige sammenhengen blant annet ved at de ansatte kvalitetssjekker institusjonen, instituttet og det faglige miljøet til potensielle samarbeidspartnere i forkant. Ved en tredje institusjon var den faglige sammenhengen delvis ivaretatt gjennom at studieprogrammet hadde «adoptert» utvekslingsavtalene sine fra et annet program på institusjonen med en delvis overlappende fagprofil – for deretter å tilpasse det faglige innholdet i utvekslingen gjennom forhåndsgodkjenning.

6.5 Særtrekk ved fagfeltet påvirker hvor vanskelig det er å sikre faglig sammenheng

Over gikk vi gjennom noen av tiltakene institusjonene og fagmiljøene gjør for å sikre faglig sammenheng. Blant annet påpeker vi at kvaliteten på rutiner og systemer for forhåndsgodkjenning av emner sannsynligvis har forholdsvis stor innvirkning på den faglige sammenhengen i utvekslingen.

På den andre siden ser det imidlertid ut som om andre faktorer, som fagmiljøene/institusjonene har mer eller mindre mulighet til å påvirke, også påvirker muligheten for å sikre faglig sammenheng i utvekslingen. Disse faktorene inkluderer trekk ved selve fagfeltet (bl.a. hvor smalt/spesialisert det er), det faglige nivået på studieprogrammet, studentenes valgfrihet med hensyn til lengde og varighet på oppholdet, størrelsen på institusjonen og hvor mange studenter fra programmet som reiser på utveksling.

Ett eksempel illustrerer dette poenget særlig godt. Ved en av institusjonene intervjuet vi to fagmiljø, et med studieprogram med høy score, og et med studieprogram med lav score på Studiebarometerets spørsmål om faglig sammenheng. Begge fagmiljøene hadde grundige og tilsynelatende lignende rutiner for kvalitetssikring av det faglige innholdet: studentene veiledes og følges opp i forbindelse med fagvalg og godkjenning av fagplan i forkant av oppholdet, men følges også tett opp underveis i utvekslingen – for eksempel om det oppstår uforutsette endringer i fagtilbudet på vertsinstitusjonen. I begge tilfeller sjekkes det at fagene er på riktig nivå med hensyn til hvor studenten er i studieløpet. I begge studieprogrammene kunne studentene velge om de ønsket å reise ut i 3. eller 4. studieår.

Forskjellene mellom de to studieprogrammene, og en mulig forklaring på forskjellene i resultatene på spørsmålet om faglig sammenheng, ser ut til å henge tett sammen med blant annet trekk ved selve fagfeltet de tilhører. Studieprogrammet med lav score tilhørte et lite og svært spesialisert fagfelt. I tillegg poengterte de ansatte at det faglige nivået var svært høyt, og programmet hadde en «skreddersydd» studieplan. De ansatte mente at dette gjorde det vanskelig både å finne gode

samarbeidsinstitusjoner ute da det er relativt få institusjoner som har relevante fagtilbud, samtidig som det faglige nivået sjelden tilsvare det studentene får hjemme. Disse utfordringene ble forsterket ved at en svært høy andel av studentene på programmet reiser på utveksling (anslagsvis 75 prosent av kullet). Studieprogrammet med høy score hadde også, ifølge de ansatte, et høyt faglig nivå, men tilhørte et noe bredere fagfelt der det tilsynelatende var lettere å finne både institusjoner og miljøer som tilbyr emner som (i alle fall opplevdes som de) er faglig relevante for programmet.

Et annet eksempel illustrerer derimot hvordan et høyt nivå og smalt fagfelt også kan bidra til å styrke mulighetene for å sikre faglig sammenheng. En av de mindre institusjonene vi intervjuet hadde en smal og ensrettet fagprofil innenfor et fagfelt som opererte med et prestisjetungt internasjonalt akkrediteringssystem der institusjoner må innfri visse krav for å bli godkjent. Institusjonen har oppnådd denne internasjonale akkrediteringen og velger i hovedsak å samarbeide med andre institusjoner som også er godkjent innenfor dette rammeverket. At det faglige nivået er anerkjent som høyt bidrar til at institusjonen kan ha et strategisk fokus på utvekslingssamarbeid med utvalgte nøkkelinstitusjoner og nettverk. Selv om alt utvekslingsarbeidet organiseres sentralt, bidrar institusjonens størrelse til at fagmiljøene kan involveres tett i kvalitetssikringen av det faglige innholdet. Dette gjøres gjennom etablerte kriterier for utvekslingsavtaler. Kriteriene er utarbeidet av et akademisk råd bestående av primært faglig ansatte som også sikrer at disse blir etterfulgt i selve implementeringen av avtalene. I tillegg ligger det et klart fokus på fagtilbud som *komplementerer* emnene i studieprogrammet hjemme, noe som sannsynligvis også bidrar til at terskelen ligger lavere for studentene selv å vurdere den faglige sammenheng i utvekslingen som høy (se delkapittel 7.1).

6.6 Når i studieløpet skjer utveksling

Intervjuene med fagmiljøene gjorde det klart at *tidspunktet* for utvekslingen hadde betydning for hvor utfordrende det var å finne relevante emner samt i hvor stor grad den faglige sammenheng i utvekslingen vektlegges. I denne sammenheng sikter vi både til på hvilket gradsnivå studentene utveksler (bachelor eller master) og i hvilket semester de reiser ut (valgfagssemester eller semester med obligatoriske emner). På femårige mastere vil dette også favne hvorvidt man reiser ut tidlig eller sent i studieløpet – i praksis et spørsmål om hvorvidt studentene tar bachelor- eller mastergradsemner under utvekslingsoppholdet.

Med ett unntak la fagmiljøene vi intervjuet opp til at studentene skulle reise på utveksling i semester med valgfag eller frie emner. Der studentene kunne velge mellom årstrinn eller semester for utvekslingen fikk vi et tydelig inntrykk av at de ansatte foretrakk at studentene valgte et semester uten obligatoriske emner. I ett tilfelle ble det lagt opp til at man kunne rokere på emner dersom man valgte å utveksle i et semester med obligatoriske fag, slik at man kunne ta disse fagene før eller etter utenlandsoppholdet. Fra surveyundersøkelsen ser vi også at utvekslingen ofte legges til semestre med frie emner på tvers av institusjoner og fakulteter.

Intervjuene indikerte at utvekslingen i hovedsak legges til valgfagssemestre fordi det er enklere å finne emner som *komplementerer* studieprogrammet hjemme ved vertsinstitusjonene enn emner som *tilsvare* emnene hjemme. Det ble nevnt at det er mer utfordrende å finne emner i utvekslingen som tilsvare obligatoriske emner hjemme (se eksempelet i 7.4). Dermed øker den organisatoriske byrden på de ansatte i arbeidet med emnegodkjenninger. Det virker å være særlig utfordrende om man hovedsakelig benytter seg av avtaler på institusjonsnivå (på de større institusjonene).

Under intervjuene ble det også løftet frem noen betraktninger rundt forskjellene på utveksling i henholdsvis bachelor- og mastergradsstudier. Bachelorgradene varer lengre enn mastergrader, og har i større grad mer generelle og mindre spesialiserte emner. Dette bidrar mest sannsynlig både til at det er lettere å finne faglig relevante emner ute (mindre spissede krav), samtidig som det lengre studieløpet gir mer rom for fleksibilitet med hensyn til tidspunkt for utvekslingen. Intervjuene indikerte at dette gjør det lettere å få til utveksling i semester med obligatoriske emner – både fordi disse emnene er mer generelle enn på mastergradsnivå (lettere å finne tilsvarende fag), men også fordi mer rom i studieplanen gjør det enklere å flytte obligatoriske emner til andre semester. På den andre siden er det mer spesialiserte emner og mindre rom for manøvrering i studieplanen på mastergradsnivå. Dette kan bidra til at det både er vanskeligere å få til utveksling rent organisatorisk, og til at faglig sammenheng er et viktigere hensyn i utvekslingen. Ett eksempel fra fagmiljøene på et av masterstudiene vi intervjuet illustrerer dette godt: studieprogrammet la opp til utveksling hovedsakelig i andre semester, da studentene tar valgfrie emner. De ansatte påpekte imidlertid at det var forventet at studentene brukte valgfagssemesteret på å ta de emnene som potensielt kunne være relevante for masteroppgaven, og at dette var den eneste muligheten for å gjøre dette i løpet av studiet. For studentene som valgte å reise på utveksling, var det dermed av kritisk betydning at fagtilbudet var relevant for studieprogrammet hjemme. I tillegg krevde dette at studentene reflekterte grundig rundt egne målsettinger med hensyn til masteroppgaven når de vurderte å dra på utveksling.

7 Refleksjoner

I dette kapittelet gjør vi oss noen mer overordnede refleksjoner på grunnlag av resultatene fra intervjuene og surveyundersøkelsen. Blant annet tar vi et kritisk blikk på problemstillinger knyttet til begrep og begrepsbruk, tolkning av data fra Studiebarometeret, sikring av faglighet opp mot økt mobilitet samt andre potensielle utfordringer og problemstillinger NOKUT mener er hensiktsmessig å løfte fram i tilknytning til utveksling og myndighetenes mål om økt mobilitet.

Før det er det imidlertid hensiktsmessig å klargjøre hvordan NOKUT forholder seg til faglig relevans i utvekslingen ut fra studietilsynsforskriften.

7.1 Hva sier tilsynsforskriften om faglig relevans?

Innledningsvis påpekte vi at NOKUTs studietilsynsforskrift krever at gradsstudier skal ha avtaler for internasjonal studentutveksling og at «... Innholdet i utvekslingen skal være faglig relevant.» I merknaden til forskriften står det at «... relevansen av utvekslingsoppholdet er sikret av studietilbudets fagmiljø.» Altså skal det enkelte studietilbudets fagmiljø sikre at utvekslingsoppholdene er faglig relevante.

NOKUT presiserer ikke helt konkret hva som ligger i begrepet «faglig relevans» i forbindelse med utvekslingsopphold. Årsaken til dette er at det alltid er en fare for at en forskrift defineres for smalt, og NOKUT har dermed ikke sett behovet for å presisere dette nærmere. NOKUTs intensjon har vært å gi rom for en forståelse av den faglige relevansen som kan romme både «komplementerende» og «tilsvarende» (jf. diskusjonen i kapittel 6.1).

Videre er det ikke en forutsetning i tilsynsforskriften at utvekslingsavtaler skal organiseres på et bestemt nivå i institusjonshierarkiet. Dette reflekteres også i NOKUTs søkerveiledning for akkreditering av studietilbud.⁴ NOKUT regulerer dermed ikke hvor eller hvordan avtalene organiseres. NOKUTs krav om sikring av faglig relevans av utvekslingen innebærer at fagmiljøene involveres på to nivå: Dersom det inngås avtaler som er tilknyttet det enkelte studieprogrammet, må fagmiljøene involveres og tilkjennegi at avtalene er relevante og faglig tilfredsstillende. Videre må fagmiljøet kunne gå god for den faglige kvaliteten i de enkelte utvekslingsoppholdene. Det er ikke prosessuelle krav knyttet til hvordan fagmiljøet involveres, men det skal finnes ordninger som viser at en slik sikring finner sted.

7.2 Hvordan tolke resultatene om «faglig sammenheng» i Studiebarometeret?

Innledningsvis viste vi at spørsmålet i Studiebarometeret om faglig sammenheng mellom utvekslingsoppholdet og emnene i studieprogrammet hjemme hadde en forholdsvis lav score. Dette kan være et faresignal for den faglige relevansen i utvekslingsoppholdene. Det er imidlertid grunn til å sette spørsmålstegn ved hvorvidt den lave scoren er et så stort bekymringsmoment som først antatt.

Vi så i kapittel 6.1 at studentene ikke har en entydig oppfatning av hva som ligger i begrepet «faglig sammenheng», og at studenter på samme studieprogram i noen tilfeller tolket begrepet ulikt. Begrepet forstås både som at emnene *komplementerer* fagtilbudet hjemme og som at de mer eller mindre *tilsvarer* fagtilbudet hjemme. De to tolkningene av faglig sammenheng fantes både blant studentene og blant de ansatte innad i intervjugruppene. Det var også tegn til at særtrekk ved fagfeltet studentene tilhørte kunne påvirke hvordan de tolket begrepet – for eksempel ble det påpekt av ansatte i to av fagmiljøene at studieprogrammene deres hadde tilknytning til flere fagdisipliner, og at dette muligens bidro til en bredere oppfatning av hvilke emner som kunne anses som «faglig relevante». Andre faktorer som muligens kan påvirke hvordan «faglig sammenheng» tolkes inkluderer hvorvidt utvekslingen foregår i valgfagssemester eller semester med obligatoriske fag samt om studieprogrammet er på bachelor- eller mastergradsnivå.

Slike kontekstuelle faktorer påvirker oppfatningen av begrepet og gjør det vanskelig å tolke resultatene på spørsmålet om faglig sammenheng i Studiebarometeret både nasjonalt, men også på studieprogramnivå. En av årsakene til dette er at studenter på *samme studieprogram* kan ha tolket det forskjellig. Dette begrenser mulighetene for å dra tydelige konklusjoner fra resultatene. Det er imidlertid nærliggende å anta at svært høye scorer på ett studieprogram må tolkes som positivt da en betydelig andel av studentene dermed har et godt inntrykk av den faglige sammenhengen. Vi ser imidlertid fra figur 5.1 (kapittel 5) at et betydelig mindretall av studentene har valgt å svare kategori 3, og at denne tenderingen mot midten er det som i hovedsak trekker ned den nasjonale snittscoren. Svarkategoriene for spørsmålet går fra 1 (ikke enig) til 5 (helt enig), der kategori 2–4 ikke har etikett (tekst). Dermed er det heller ikke entydig hva studentene legger i kategori 3 – hvorvidt dette anses som en «nøytral» midtkategori eller som en svak negativ/positiv kategori. Dette kompliserer ytterligere hvorvidt den lave nasjonale scoren kan anses som et bekymringsmoment eller ikke. Svært lave scorer på de enkelte *studieprogram* må anses som bekymringsverdige i visse tilfeller, blant annet avhengig av hvorvidt utvekslingen skjer i valgfagssemester. Den nasjonale scoren er imidlertid ikke nødvendigvis et tydelig uttrykk for utfordringer knyttet til den faglige sammenhengen i utvekslingen.

---

⁴ https://www.nokut.no/siteassets/akkreditering-hu/17-04127-2_sokerveiledning_akkreditering_studietilbud.pdf

En annen grunn til at det kan settes spørsmålsteget ved hvorvidt en lav score på spørsmålet om faglig sammenheng er bekymringsverdig, ligger i studentenes forståelse av begrepet «faglig sammenheng» og «faglig relevans». Fra studentenes perspektiv, rommer disse det samme?

NOKUT har en bred forståelse av faglig relevans i utvekslingen, som nevnt i kapittel 7.1. I Studiebarometeret bruker vi derimot begrepet «faglig sammenheng». Vi kan ikke utelukke at studentene kan ha tolket disse begrepene noe ulikt. En mulig tolkning av «faglig sammenheng» er at dette i større grad viser til faglig progresjon og helhet i utdanningen – hvorvidt emnene både er på riktig nivå med hensyn til hvor studenten er i studieløpet, men også i hvilken grad emnene bygger videre på og utfyller studieplanen hjemme.

Legger vi denne forståelsen til grunn, trenger ikke lav «faglig sammenheng» *nødvendigvis* bety at det faglige nivået eller den faglige relevansen også er svak. Hvorvidt lav score på «faglig sammenheng» er bekymringsverdig henger dermed sammen med i hvilken grad emnene i utvekslingen skal *bygge videre* på grunnlaget studentene har oppnådd hittil i studieløpet. Fra NOKUTs perspektiv er dette naturligvis ønskelig, men det er *ikke* et krav ut fra studietilsynsforordningen.

7.3 Faglighet i utvekslingen – utfordringer knyttet til økt mobilitet?

I Stortingsmeldingen «Kultur for kvalitet i høyere utdanning» (Meld. St. 16 (2016–2017)) beskrives et mål om at 20 prosent av alle studenter som fullfører en grad skal ha hatt studieopphold i utlandet. Målet om økt studentmobilitet er svært tydelig – hva som er *hovedformålet* med å øke antallet utvekslingsstudenter er imidlertid mindre tydelig.

En av de faglige ansatte i intervjuene påpekte at de opplever at signalene rundt målet med internasjonalisering er noe tvetydige. Myndighetene legger ofte vekt på ikke-faglige aspekter som muligheten for personlig utvikling, å mestre å leve utenlands, tilegning av språk, interkulturelle erfaringer, muligheten til å stifte nye bekjentskaper osv. Den ansatte mente dette var noe misforstått: selv om dette er positive effekter, burde målet med internasjonalisering, som andre tiltak i høyere utdanning, i siste instans være å heve kvaliteten på forskning og/eller undervisning.

I en artikkel i Khrono fra september 2018 skriver utdanningsforsker ved OsloMet Jannecke Wiers-Jenssen følgende:

«Myndighetenes og lærestedenes utvekslingspolitikk er i vesentlig grad basert på en antakelse om at internasjonalisering fører til økt kvalitet. Det finnes belegg for en slik sammenheng når det gjelder forskning, men for høyere utdanning er studier som dokumenterer sammenhengen mellom utveksling og kvalitet mangelfulle. (...) Både myndigheter og læresteder er opptatt av at antall studenter som reiser ut på utvekslingsopphold skal økes. Dette fokuset må ses i sammenheng med at det er lettere å måle antall studenter enn å finne gode indikatorer for utbytte av utvekslingsopphold. De kvalitetsmessige suksesskriteriene er i mindre grad gjenstand for diskusjon; hva forventes oppnådd gjennom utvekslingsopphold, og hvilke praktiske utfordringer må løses for mål om kvalitetsheving kan nås?»⁵

Fra NOKUTs ståsted viser kvalitetsbegrepet i hovedsak til det faglige aspektet, der «faglig relevans» i utvekslingsoppholdet er et av kravene som må oppfylles for at et studietilbud skal være i tråd med

⁵ <https://khrono.no/wiers-jenssen-internasjonalisering-jannecke-wiers-jenssen/okt-kvalitet-eller-akademisk-turisme/236206>

studietilsynsforskriften. Fagligheten i utvekslingen må fra NOKUTs perspektiv dermed nødvendigvis også tas i betraktning når man diskuterer hva man ønsker å oppnå med økt mobilitet – samt i hvilken grad utveksling fører til økt kvalitet.

Intervjuene med studentene og de faglig ansatte ved lærestedene indikerer imidlertid at det er usikkert hvorvidt utveksling bidrar til at fagligheten på studieprogrammet styrkes i vesentlig grad (se kapittel 7.3). Det ble gitt uttrykk for at utveksling i visse tilfeller kan bidra til at fagligheten *svekket*, særlig om studentene reiser fra et sterkt og/eller spesialisert fagmiljø hjemme. Det relative faglige utbyttet man får ved å reise på utveksling kan dermed variere på tvers av studieprogram selv om utvekslingsavtalene er «like gode». Å sikre god faglighet er også sannsynligvis mer utfordrende jo flere studenter på et kull som reiser ut – man må sikre relevante utvekslingstilbud for flere, og det øker den administrative byrden på de ansatte, blant annet i forbindelse med emnegodkjenning. Wiers-Jenssen (ibid) peker også på at det er utfordringer knyttet til «å få i stand samarbeidsavtaler med de lærestedene man aller helst vil sende studenter til», særlig med de mest attraktive universitetene i for eksempel Storbritannia. Dette utsagnet støtter opp om inntrykket fra intervjuene av at det faglige utbyttet ikke nødvendigvis styrkes av utveksling. Fra intervjuene ser vi også at det å finne faglig relevante samarbeidspartnere er en utfordring, særlig for studieprogram innenfor smale fagfelt. Arbeidet med å sikre gode og faglig relevante avtaler er per dags dato allerede tid- og ressurskrevende og kommer under ytterligere press dersom antall utvekslingsstudenter økes.

I den grad utvekslingen er ment som et middel for å styrke det faglige utbyttet på studieprogrammet, er det dermed usikkert hvorvidt en ren økning i antallet studenter som reiser ut er et hensiktsmessig verktøy for å nå dette målet. Tvert imot kan økt mobilitet på studieprogrammene innebære en rekke utfordringer knyttet til fagligheten. Ut fra dette perspektivet bør det dermed ses nærmere på hvordan man skal sikre fagligheten i utvekslingen (i form av relevans, nivå, kvalitet) samtidig som man øker volumet av utreisende studenter.

7.4 Valgemner og utveksling – hvilke krav kan vi stille til faglig relevans?

Et av de sentrale poengene fra intervjuene var at utveksling i stor grad legges til valgfagssemester. Har dette implikasjoner for hvilke krav som kan stilles til den faglige relevansen i emnene i utvekslingsoppholdet?

I mange studieprogram på bachelorgradsnivå kan studentene velge emner mer eller mindre fritt – også fra andre studieprogrammer eller fagfelt på samme eller en annen institusjon (dette kalles ofte «valgfag» eller «frie emner»). I disse tilfellene er faglig relevans eller faglig sammenheng opp mot resten av studieprogrammet åpenbart ikke en sentral prioritering. Dersom utvekslingsoppholdet legges til valgfagssemesteret, er det dermed vanskelig å argumentere for at man skal stille strengere krav til faglighet i utvekslingen enn om man tar frie emner hjemme. Sett fra dette perspektivet, og i den grad utvekslingsoppholdet legges til valgfagssemester, er det grunn til å tro at den faglige relevansen i utvekslingen på bachelorgradsnivå ikke nødvendigvis er prioritert, og at prioriteringen ligger på samme nivå som studentenes valgemner. Dette nyanseres naturligvis dersom det enkelte studieprogram stiller særskilte krav til hvilke valgfag studentene kan ta.

Som vi så i kapittel 6.6 er det imidlertid grunn til å tro at institusjonene i større grad begrenser valgfriheten i de frie emnene på mastergradsnivå, både på grunn av spissede fagkrav og at mastergraden kun varer i to år. For eksempel så vi hvordan det i ett av studieprogrammene var lagt

opp til at studentene skulle bruke valgfagssemesteret til å «spesialisere» seg eller velge emner som var potensielt relevante for masteroppgaven. Ved utveksling i valgfagssemester på mastergradsnivå virker det som om det stilles høyere krav til faglig relevans enn ved utveksling i tilsvarende semester på bachelorgradsnivå.

På de studieprogrammene der utvekslingen legges til valgfagssemester er det dermed grunn til å tro at den faglige relevansen i utvekslingen, i det minste på bachelorgradsnivå, ikke nødvendigvis står i fare. Å sikre faglig relevans i utveksling på mastergradsnivå er imidlertid sannsynligvis mer utfordrende selv når denne foregår i valgfagssemester. En mulig implikasjon er at en økning av antall studenter som reiser ut representerer en mindre utfordring for fagligheten på bachelor- enn på mastergradsnivå.

7.5 Studentenes valgfrihet – en utfordring for faglig relevans?

Både surveyundersøkelsen og intervjuene ga inntrykk av at studentene har stor grad av valgfrihet i utvekslingen, både med tanke på valg av vertsinstitusjon og emnevalg. Intervjuene indikerte i tillegg at jo større frihet studentene har i valg av emner i utvekslingen, jo mer utfordrende er det å sikre at fagligheten er god. Mange institusjoner opererer med institusjonsbaserte, generelle avtaler som naturligvis sjelden er tilpasset de enkelte fagmiljøene. I de tilfellene der man også har mer spesialiserte utvekslingsavtaler på institutt- og fakultetsnivå kan studentene likevel velge bort disse til fordel for de mer generelle, institusjonsbaserte avtalene. Særlig på de større institusjonene kan det tenkes at dette bidrar til at sikringen av faglig sammenheng blir mer utfordrende. Det er for eksempel vanskelig å sikre at en gitt vertsinstitusjon innenfor en mer generell avtaleportefølje har emner som er relevante for et gitt studieprogram, særlig om studieprogrammet er innenfor et smalt eller spesialisert fagfelt.

Samtidig må det påpekes, som nevnt tidligere, at den faglige relevansen av utvekslingsoppholdene sikres ved hjelp av ulike mekanismer. Viktigst er det faktum at faglig ansatte godkjenner emnene studenten velger, mens i noen tilfeller sikres dette også av faglig ansattes involvering i opprettelsesprosessen. Det bør også nevnes at utveksling i valgfagssemester til en viss grad uvesentliggjør de potensielle utfordringene som høy grad av valgfrihet bringer med seg.

Studentenes valgfrihet er ikke nødvendigvis en stor utfordring med hensyn til å sikre faglig relevans i utvekslingen selv om den sannsynligvis kompliserer dette arbeidet i noen grad. Det er likevel hensiktsmessig å løfte frem noen mulige tiltak for å gjøre det lettere å sikre faglig sammenheng. For det første kan det være et alternativ å satse sterkere på utvekslingsavtaler på lavere nivå (institutt- eller fakultetsnivå), særlig på de større institusjonene. Dette kan bidra til en sterkere involvering av fagansatte både i opprettelsen og forvaltningen av avtalene samt i selve gjennomføringen av utvekslingen. Et relatert tiltak er å begrense i hvor stor grad studentene kan velge generelle utvekslingsavtaler. Dette forutsetter imidlertid at det er et tilstrekkelig antall avtaler på lavere nivå til å dekke alle som ønsker å reise ut. Dersom man ønsker å holde avtaleporteføljen på institusjonsnivå, kan et mulig tiltak være skjerpede krav til hvilke emner som kan godkjennes og ev. hvilke institusjoner studentene kan utveksle til.

7.6 Faglig relevans prioriteres av ansatte, tross alt?

Faglig relevans fremheves som et viktig kvalitetsaspekt ved utveksling i studietilsynsforskriften. På tross av dette nevnte ingen av studentene som ble intervjuet faglig utbytte, faglig relevans eller faglig

sammenheng når de ble bedt om å reflektere over formålet med utveksling, motivasjon for utreise og utbyttet de selv hadde av utvekslingen.

En nærliggende tolkning av intervjuene er dermed at det ikke foreligger en tydelig kobling mellom faglig sammenheng og hvor tilfreds studentene er med utvekslingen – studentenes vurdering av faglig sammenheng og inntrykket deres av *kvaliteten* på utvekslingsoppholdet ser ikke ut til å henge tett sammen. Vi ser dette blant annet gjennom at studentene ikke vektlegger de faglige aspektene i stor grad, hverken når de snakker om motivasjonen for utreise eller utbyttet av selve utvekslingen. Vi ser også dette i resultatene fra Studiebarometeret, der den lave scoren på faglig sammenheng ikke ser ut til å «smitte over» til de andre spørsmålene om erfaringene deres med utvekslingsoppholdet. Dette tilsier at vi bør være forsiktede med å tolke resultatene knyttet til faglig sammenheng i Studiebarometeret 2017 som uttrykk for et *kvalitetsaspekt* ved utvekslingen – i alle fall fra studentenes perspektiv. Fra NOKUTs perspektiv er det imidlertid ikke spesielt viktig *hvorfor* studentene reiser ut så lenge fagligheten i utvekslingen er sikret. At studentene ikke kobler faglig sammenheng (ev. faglig relevans) og kvalitet sammen er dermed ikke nødvendigvis en utfordring dersom den faglige relevansen uansett er sikret når studentene reiser ut.

I diskusjoner med de faglig og administrativt ansatte om formålet med, og utbytte av, utveksling ble også ikke-faglige aspekter løftet frem i stor grad. Faglig relevans og nivå ble nevnt, men ikke vektlagt i stor grad. I lys av kvalitetsmeldingen og studietilsynsforskriften kan det dermed fremstå som noe overraskende at heller ikke de ansatte vektla relevant faglig utbytte som et av hovedformålene med utveksling i større grad.

Dette er ikke nødvendigvis et uttrykk for at de faglig ansatte ikke anser faglig sammenheng som et viktig aspekt av utvekslingen. Vi ser i kapittel 7.4 at det jobbes aktivt i alle fagmiljøene for å sikre den faglige sammenhengen i utvekslingsavtalene. I tillegg fremheves faglig relevans i spørreundersøkelsen som det viktigste aspektet, ved siden av kvalitet, som avgjør hvilke institusjoner og fagmiljøer det opprettes avtaler med. I lys av dette er det vanskelig å påstå at faglig sammenheng i utvekslingen ikke prioriteres i utvekslingsarbeidet.

En mulig årsak til at de ansatte likevel ikke fremhever faglig sammenheng når de snakker om hovedformålene med utveksling, er blant annet tidspunktet for utveksling. Utvekslingen er i stor grad lagt til valgfagssemester, der faglig sammenheng med studieprogrammet som helhet i mange tilfeller er en sekundær prioritering – studenter i valgfagssemester kan ofte velge emner som er mer eller mindre relatert til fagfeltet sitt selv om de blir hjemme. Terskelen for hva som regnes som faglig relevant vil dermed sannsynligvis i en god del tilfeller være forholdsvis lav og ikke en fremtredende problemstilling. Videre er det heller ikke tydelig at det anses som et mål med utvekslingen å få *forbedret* faglig utbytte da det blant annet ble påpekt at det i flere tilfeller er utfordrende å finne utvekslingsavtaler som holder et tilsvarende eller bedre faglig nivå som hjemme. Dersom prioriteringen er å sikre *god nok* faglig sammenheng, er det heller ikke naturlig å fremheve det faglige utbyttet som et sentralt hovedmål med utvekslingsoppholdene. Den faglige sammenhengen sikres uansett i stor grad gjennom eksisterende mekanismer – enten i opprettelsesprosessen eller i veiledning og emnegodkjenning i forkant og underveis i utvekslingen. Faglig relevant utbytte er fra dette perspektivet noe som ligger i bunn i selve utvekslingsavtalene som en selvfølgelighet og ikke som et eksplisitt mål med utvekslingen.

Dermed finner vi to hovedobservasjoner fra intervjuene angående koblingen mellom faglig sammenheng og kvalitet. For det første ser ikke studenter ut til å koble faglig sammenheng med kvalitet i utvekslingen i stor grad. Vi bør dermed være forsiktig med å tolke høye eller lave scorer på spørsmålet om faglig sammenheng i Studiebarometeret som et uttrykk for studentenes tilfredshet eller misnøye med dette aspektet ved utvekslingen. For det andre vektla ikke de ansatte faglig sammenheng som et sentralt mål med utvekslingen, men dette er ikke nødvendigvis et uttrykk for at den ikke prioriteres – tvert imot tegner det seg et bilde av at det faglige ofte er både prioritert og godt sikret gjennom blant annet rutiner for emnegodkjenning.

8 Er faglighet i utveksling under press?

Innledningsvis antydte vi at resultatene i Studiebarometeret viser at faglig relevans i utveksling er under press. Hva indikerer resultatene fra intervjuene og spørreundersøkelsen – **er faglig relevans en betydelig utfordring?**

For det første viste intervjuene at det lå en tvetydighet i begrepet «faglig relevans» som gjør resultatene på spørsmålet i Studiebarometeret vanskelig å tolke. Denne tvetydigheten kan ha bidratt til at svarene tenderer mot midten og sår tvil om hvorvidt studenter på samme studieprogram har tolket begrepet likt. Videre har vi argumentert for at lav «faglig sammenheng», som det refereres til i Studiebarometeret, ikke nødvendigvis er ensbetydende med at den «faglige relevansen», som vises til i forskriften, også er lav. Grunnen til dette er at «faglig sammenheng» kan tolkes som å innebære mer strenge krav enn det som stilles til faglig relevans ut fra studietilsynsforskriften. Dermed kan vi ikke konkludere med at den relativt lave scoren på dette spørsmålet er et tegn på at fagligheten i utveksling er under press.

I NOKUTs studietilsynsforskrift står det at «studietilbud som fører fram til en grad, skal ha ordninger for internasjonal studentutveksling» og at «innholdet i utvekslingen skal være faglig relevant». Dette må være på plass for at studietilbudet skal oppfylle kravene i forskriften. Videre presiseres det i en merknad til forskriften at «relevansen av utvekslingsoppholdet er sikret av studietilbudets fagmiljø».

Resultatene fra undersøkelsene vi referer til i notatet, indikerer at den faglige relevansen av utvekslingsoppholdet hovedsakelig sikres gjennom to kanaler: medvirkning fra fagmiljøet i opprettelsen av avtalen (for eksempel i utvelgelsen av potensielle samarbeidspartnere) og forhåndsgodkjenning av emner i forbindelse med de enkelte utvekslingsoppholdene. Sistnevnte ser ut til å være mest utbredt da studenter på de fleste studieprogrammene har mulighet til å velge blant mer generelle utvekslingsavtaler på institusjonsnivå. Involvering av fagmiljøet i avtaleoppsettelsen ser ut til å foregå i større grad på mindre institusjoner og/eller der det foreligger avtaler på institutt- eller fakultetsnivå – men da *i tillegg* til emnegodkjenninger av individuelle utvekslingsopphold. Resultatene tyder dermed på at den faglige relevansen sikres i stor grad i de tilfellene fagmiljøene har denne typen ordninger i forbindelse med gjennomføringen av utveksling.

Videre er det et poeng at mange studenter reiser på utveksling i semester med frie emner. I disse tilfellene må kravene til faglig relevans ses opp mot de tilsvarende kravene som stilles til de frie emnene man eventuelt kunne tatt ved hjemmeinstitusjonen. Dersom utvekslingen foregår i semester med obligatoriske emner, heves trolig terskelen for hvilke emner som kan regnes som faglig relevante

da emnene må tilsvare de obligatoriske emnene hjemme i større grad. Det er dermed grunn til å tro at fagligheten i utvekslingsavtalene ofte forankres i studieprogrammene i tilstrekkelig grad gjennom eksisterende prosedyrer for emnegodkjenninger, uavhengig av hvilket nivå utvekslingsavtalene opprettes eller forvaltes på.

Ytterligere forankring i de enkelte fagmiljøene kan nok oppnås gjennom flere tiltak, for eksempel opprettelse av utvekslingsavtaler på institutt- eller fakultetsnivå. Siden utvekslingsarbeidet allerede er tid- og ressurskrevende, må dette imidlertid veies opp mot den økte organisatoriske og administrative kompleksiteten dette trolig vil medføre, samt hvorvidt tiltakene kan sies å ha en merverdi opp mot å øke kvaliteten på utvekslingen i betydelig grad.

I tillegg til at faglig relevans sikres gjennom prosedyrer og rutiner fra institusjonens/fagmiljøets side, indikerer intervjuene at studentene selv i stor grad velger institusjoner og emner som er relevante for studiet sitt. I den grad de *ikke* velger utveksling til fagmiljøer med sterke koblinger til studieprogrammet hjemme er dette også en indikator på at studenten selv ikke prioriterer faglig relevans i utvekslingsoppholdet. Da er det sannsynligvis andre motivasjonsfaktorer som ligger til grunn, som for eksempel språk og kultur, avbrekk fra studiehverdagen eller personlig utvikling. Et spørsmål da er om studentenes valgmuligheter bør begrenses for å sikre et visst minimum av faglig nivå og relevans.

Et siste poeng er at faglig relevans i utvekslingen henger sammen med en rekke faktorer – også de som fagmiljøene/institusjonene har mindre kontroll over. Dette inkluderer for eksempel størrelsen på institusjonen, trekk ved selve fagmiljøet (nivå/spesialisering), hvor mange studenter fra et program som velger å reise ut etc. Det er trolig vanskeligere å organisere utveksling jo flere studenter som reiser ut på et studieprogram, særlig med hensyn til å sikre relevante institusjoner/fagtilbud til hver enkelt. Dermed er det sannsynlig at økt mobilitet også vil bidra til økt kompleksitet i utvekslingsavtalene. Selv om faglig relevans trolig ikke er en stor utfordring per dags dato, kan imidlertid økt mobilitet bidra til å sette fagligheten i utvekslingen under press. Det er allerede tids- og ressurskrevende å organisere studentutvekslingen, og økt utveksling vil nødvendigvis øke den administrative byrden på de ansatte som jobber med dette. Økt mobilitet vil også sannsynligvis skjerpe eksisterende utfordringer med å finne gode samarbeidspartnere ute (Wiers-Jenssens 2017) da disse *også* må være villige til å ta imot et økt antall utvekslingsstudenter fra Norge.

På grunnlag av informasjonen som ligger til grunn for dette notatet, kan vi ikke konkludere med at fagligheten i utveksling i norsk høyere utdanning er under betydelig press per dags dato. Det er imidlertid grunn til å tro at økt studentmobilitet vil kunne medføre både organisatoriske, administrative og faglige utfordringer for utvekslingsarbeidet, og at disse bør tas i betraktning når mobilitetsmålet skal implementeres over den neste årene.

Referanser

Hovdhaugen, Wiers-Jenssen (2017). *Norske gradsstudenter i utlandet: Hvorfor reiser de ut, og hvor søker de informasjon?* NIFU Arbeidsnotat 2017:1

Kunnskapsdepartementet (2017). Stortingsmelding nr. 16 (2016-2017). *Kultur for kvalitet i høyere utdanning*

Kunnskapsdepartementet (2001) Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001) *Gjør din plikt - Krev din rett Kvalitetsreform av høyere utdanning*

Diku (2019a). *Hva påvirker bruken av Erasmus+ i høyere utdanning?* Rapport 3 | 2019

Diku (2019b). *Erasmus+ i norsk høyere utdanning 2019*. Rapport 4 | 2019

Diku (2019c). *Tilstandsrapporten for høyere utdanning 2019*. Rapport 4 | 2019